

Centenar Liviu Rebreanu.

Din vremea uceniciei teatrale

La 14 octombrie 1909, fostul sublocotenent de honvezi Oliver Rébrán trecea munții „în țară”, cu acte eliberate de primăria Sibiului. Marile serbări ale Astei îl arătasera și pe el, ca trimis al foii *Revista Bistriței*. Părăsise casa părintească din Prislop, petrecut cu jale de ai săi. Tatăl, care-i cunoaștea gândul tainic de așezare în București, îi menise cu solemnitatea proprie „intelligenției” ardeleni: „Să ajungi cit Coșbuc de mare!”.

La Sibiu, îl înconjură O. Goga, I. Agârbiceanu, O. Tăslăuanu, acesta, redactorul revistei *Lucașfăruș*, unde debutase în 1908 cu povestirea *Codrea*. Sosiți din capitala României, Emil Girleanu, Corneliu Moldovanu, Cincinat Pavelescu, V. Eftimiu l-au ajutat să obțină cele necesare călătoriei și astfel, în 15 octombrie 1909, orașul care a făcut și a desfăcut atâtea glorii literare primea pe neștiutul tânăr, hărăzit a fi cititorul romanului românesc modern. (Tiberiu Rebreanu, începuturile literare ale lui Liviu Rebreanu, în *Iașul literar*, nr. 3, 1961.)

A doua zi, Liviu Rebreanu îl vizitează pe G. Coșbuc. Bătrînul îl îndrumă spre esteticianul Mihail Dragomirescu, șef de școală literară, conducătorul revistei *Convorbiri critice*, neștiind că proiectatul său scrisese încă din primăvară profesorului „Aș dori însă mult să merit, cu timpul, de-a fi și eu tovarășul de muncă al dumeavoastră”. Spre norocul lui, ucenicia literară avea să-i fie supravegheată de acest mare mentor: „În cercul *Convorbirilor critice* mi-am desăvârșit gândirea că opera de artă este o ființă independentă de celelalte valori cu care de obicei e amestecată, că un

scriitor trebuie să urmărească un ideal curat estetic...” (F. Aderca, De vorbă cu Liviu Rebreanu, în *Mărturia unei generații*, 1929). Debutul literar bucureștean nu va întârzia. Nuvela *Volbură dragostei* se tipărește în *Convorbiri critice* din 25 octombrie 1909.

Tot prin stăruinți amicale, este angajat la ziarul conservator-democrat al lui Take Ionescu, *Ordinea*, unde scrie cu o neașteptată vigoare polemică articole politice (prima contribuție am identificat-o la 25 octombrie 1909). La terasa Oteteleșanu e văzut deseori în compania lui Emil Girleanu. „Portretul artistului în tinerețe”, aici va fi fixat, de cea care-i va deveni soție: „Era foarte înalt și zvelt; gâtul robust, mîini potrivite staturii; părul neted, blond-închis, cărarea la stînga, o meșă alunecă pe fruntea frumoasă, inteligentă; ochii de un albastru deschis, privirea visătoare; nasul potrivit; buzele delicat arcuite; fața ovală, palidă, pe care aproape imperceptibil îi flutura un zîmbet cald”. (Fanny Liviu Rebreanu, *Cu soțul meu*, E. p. l., 1963)

Adumbrat de castanii seculari ai Oteteleșenilor, Teatrul Național. În cabinetul directorului, același prieten Girleanu îi recomandă pe L. Rebreanu ca posibil traducător al pieselor germane și maghiare din portofoliul repertorial. Ca totdeauna cald susținător al tinerilor în afirmare, directorul Pompiliu Eliade îi acordă și intrarea liberă la spectacole.

Timiditatea sau scrupulul artistic l-ar fi împiedicat pe Rebreanu să mănturisească atunci pasiunea sa pentru scenă, faptul că paginile de dramaturgie întreceau cu mult, la acea dată, pe cele de proză.

Abia spre anii '60 se va pătrunde în vastul laborator al omului de teatru. Pieșele, scenetele, burioanele, notițele, replișele — bagaj literar cât a putut aduce din Năsăudul părintesc — îi vor uimi pe cercetători prin ambițiile conținute. Nicolae Gheran le va tipări în două volume critice: *Caete I*, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1974; Liviu Rebreanu, *Opere II. Teatru*, Editura „Minerva”, București, 1980. Asupra unora dintre proiecte, Rebreanu va reveni, altele, cele mai numeroase, vor incremeni în sertare pentru totdeauna. Care era „zestrea” dramaturgică a lui Liviu Rebreanu, la acest fine de an 1909, hotărîtor pentru căutarea de sine?

În numeroase interviuri date în anii deplinei consacrări, prozatorul îl evocă pe dramaturg, acordîndu-i prioritate în biografia artistică „...au fost sumedenie de piese de teatru pe care le compuneam fiind tot elev de liceu (liceul german din Bistrița, n.n.), inspirat de trupele de teatru care veneau la Bistrița și la ale căror spectacole intram prin contrabandă. Mi-amintesc că am văzut un vodevil unguresc și imediat am făcut și eu unul în românește” (I. Massoff, *Liviu Rebreanu în intimitate*, în „Rampa”, 2 ian. 1933). Faptul se petrecea deci în jurul vârstei de 15 ani (a fost elev la Bistrița între 1897—1900). Aceste manuscrise juvenile s-au pierdut. Nu mult după aceea, ca bursier al academiei militare *Ludoviceum* din Budapesta (1903—1906), recidivează, trăind „o epocă de fanatism teatral... scrisesem zeci de piese probabil proaste, în limba germană, cu care innebunisem pe cițiva directori de teatru din Viena și Budapesta” (conferința *Procesul de creație*, ținută la Ateneul Român în 1943). Chișeșul cadet a prezentat chiar un libret de operetă compozitorului Imre Kálmán, primind răspunsul care înveninează inima începătorului (nu cunoaște îndeajuns viața! (T. Mușatescu, *Cu dl. Liviu Rebreanu, despre el și despre alții*, în „Rampa”, 29 oct. 1928). Ambițiosul condeier perseverează, și, în garnizoana din Gyula, unde e repartizat în 1906, se consacră metodic scrisului, alternînd proza cu teatrul. Stăpînește deocamdată mai bine maghiara literară. Subiectele sînt curat românești, mai ales în povestiri. Primele texte dramatice ajunse la noi sînt din această vreme. Ele sînt influențate de lecturi atente din *Bataille*, *V. Sardou*, *Dumas-fiul* etc. Seria comediilor (proiecte, scene, texte finite) o copleșește pe aceea a dramelor, fapt surprinzător pentru sobrietatea autorului de romane de mai tîrziu.

Posibil să fie cea mai veche urmă în arhivă, sceneta *Într-un compartiment* (1907) este, potrivit editorului ei (N. Gheran, *L. Rebreanu, op. cit.*),

„formă hibridă între teatru și proză”. O schiță burlescă vizînd indolența funcționărească. Tot în maghiară, a încheiat melodrama *Villoarea*, scrisă între 1907—1908 sub influența repertoriului curent din teatrele celor două capitale ale imperiului. Propria sa degringoladă biografică (incidentul penal din toamna lui 1907, căruia îi urmează demisia din armată), trece în dialogul piesei *Locotenentul Valká*. Subiectul l-a obsedat, de vreme ce îl tratează și în proză.

La Prislop, unde se relaxa între 1908—1909 după o perioadă de existență agitată, scrie înverșunat, renunțînd însă la multe pagini. Citește intens literatură națională, este anul cînd scriitorul clasic „învață” a doua oară să scrie românește (Tiberiu Rebreanu, art. cit.). În așteptarea debutului ca prozator — era în corespondență cu mai multe reviste ardeleno — traduce comedia boulevardieră a lui Maurice Donnay *Educația prințului* și încearcă, fără succes, să închege drama în trei acte *Rivallil*. Fragmentul amplu care s-a păstrat, numit convențional de editor *Ghîghi*, stă la originile capodoperei *Ion*, căci personaje și situații vor fi amplificate mai tîrziu în structura romanului. (Rebreanu, ca și Eminescu dramaturgul, avea obiceiul să-și pună în pagină rezumatele actelor înainte de a le scrie.)

N. Gheran apreciază că prin această piesă Rebreanu face „trecerea de la scrisul său efemer în limba maghiară, la cel stabil în limba română” (loc. cit.). Conflictul dramatic din protectata piesă *Osinda* preludează și el destinul epic al lui Ion al Glanetașului. Puzderie de titluri, în diferite stadii de pregătire — *Ridicarea, Actorii, Familia, Ziaristica română* etc. — vădesc slăbiciunea dramaturgului pentru comicul de situație. Replica are sprinteneala comediei de salon, efectul scenic e căutat în vorba de duh, în abilități metaforice. Sînt excelente dovezi de stăpînire deplină a limbii (Ion Apetroaie, *Liviu Rebreanu, dramaturg*, în „Iașul literar”, nr. 11/1965).

Un moment aparte în viața dramaturgului este proiectul de a teatraliza episoade ale abia înăbușitei răscoale din 1907. Sosit în București (oct. 1909), era hotărît să devină „cîntărețul răscoalei țaranilor”. În scrierea dramei *Țăranii*, a cărei tablă de personaje îl îndeamnă la întocmirea actelor și a scenelor, se lovește de insuficiența informației. Relațiile presei din 1907 i se par neserioase, căci sînt făcute de oameni care nu cunosc satul. Lectura dramei *Țăntorii* de Hauptmann, „cea mai puternică dramă socială” pe care o citise, îl descurajează o vreme. În 1913 revine asupra proiectului. Dar nici drama *Răscoala* nu va fi scrisă, ci romanul cu același nume. Între cartoane, ca material pre-

gător pentru roman, pagini de teatru date 1908, Prislop (cf. **Geneza romanului „Răscoala“** în Liviu Rebreanu, **Opere**, 8, **Răscoala**, ed. critică de N. Gheran, „Minerva“, 1975).

Cînd, în seara zilei de 29 decembrie, 1919, cortina Teatrului Național din București se ridică pentru premiera comediei **Cadrilul**, scriitorul număra la activ două decenii de tenace travaliu dramaturgic. Prin 1911—1912, își întocmise chiar un „onomasticon“ (de care va pro-

fița mai mult comedia **Plicul**, 1923), fără să știe, desigur, că în aceeași vreme I. L. Caragiale întocmise și el lungi liste cu nume, vrăjit de muzica grotescă a unor silabe... O identitate de preocupări de atelier priincioasă lui Rebreanu și teatrului său reprezentativ (**Plicul**, 1923, **Apostolii**, 1926), așezat în linia tradiției caragialeene.

Ionuț NICULESCU

V. MOGLESCU

Rebreanu și... „dublul“ său

Incercarea de a lega numele lui Rebreanu de parafraza titlului celebrei scrieri a lui Antonin Artaud, **Teatrul și dublul său**, poate părea ciudată; oricît ne-am strădui, e imposibil să descoperim, între cele două spirite, vreo contingență. Dacă mi-am asumat acest risc este pentru că mi se pare că formula exprimă elocvent un gând care mi s-a infiripat în cuget acum, cînd sărbătorim o sută de ani de la nașterea scriitorului; și anume, că teatrul a fost un fel de „a doua natură“, așadar un „dublul“, în personalitatea creatoare a marelui nostru prozator.

Titlul zicalei latinești **Habent sua fata libelli** poate fi extins și asupra scriitorilor. Un destin mai degrabă contorsionat și imprevizibil a prezidat la zămisirea monumentului pe care Rebreanu l-a durat, pentru veșnicie, scrisului românesc, prin capodoperele **Ion, Pădurea spinzuraților și Răscoala**. Cu mult înainte ca numele său să fi dobîndit rezonanța pe care o are astăzi în conștiința noastră, un alt eu — am putea spune, ascuns — s-a străduit să-i pregătească ascensiunea. Acel Rebreanu dinaintea de Rebreanu, care a stat tot timpul cu modestie în umbră ca un „dublul“, veghindu-i pașii și susținindu-i eforturile, n-a fost însă prozator, ci om de teatru. Miile de pagini asupra cărora a trudit cu mîgală sau cu frenezie în tinerețe stau mărturie că fascinația scenei a fost cea dintîi fereastră spre orizontul vocației sale literare. Dacă este adevărat că marile spirite se întîlnesc, dintr-un anumit punct de vedere, destinul lui Re-

breanu îl repetă oarecum pe acela al lui Balzac. Asemenea făuritorului **Comediei umane**, care a început prin a scrie o tragedie (eșuată), **Cromwell** (1820), și apoi a sublimat în proză năzuințele mereu nesatisfăcute de a se realiza ca dramaturg, și autorul lui **Ion** a trebuit să străbată, ca să spunem așa, purgatoriul unor experiențe ratate într-ale teatrului pentru a descoperi că adevărata sa natură este aceea de romancier. Printre primele sale încercări se află și o piesă în limba maghiară, cu care, după propozițiile sale mărturisiri, intenționa să cucerească gloria pe una dintre scenele Budapestei. **Orvény (Viltoarea)** este însă o banală melodramă; acțiunea este plasată în mediul, socotit pe atunci „pitoresc“ și „insolită“, al unei organizații anarhiste care pune la cale asasinarea unui rege; concepția dezvoltăie puternica impresie produsă asupra autorului de lectura capodoperelor schilleriene. Dintr-o perioadă ulterioară datează un manuscris ciudat, în felul său unic în istoria literaturii universale piesa (neterminată) intitulată **Ghigi**, inspirată din viața populației românești transilvănene în timpul dominației habsburgice — începută în limba maghiară, continuată pe două coloane, în maghiară și română, iar în ultima parte numai în românește. Interesant este că ideea principală poate fi regăsită într-una dintre temele secundare ale romanului **Ion**, după cum conflictul fundamental al aceluiași roman este enunțat pentru prima oară într-o replică din sceneta **În lumea bozgoanelor**.